

SANCTI AURELII
AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

OPERM

TERTII

OPERA EXEGETICA

DE DOCTRINA CHRISTIANA LIB. III.
DE GENESI AD LITTERAM INTERPRETIS LIBER
DE OPERIBUS AD LITTERAM LIBER III.

S. AUR. AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

DE DOCTRINA CHRISTIANA.

LIBER III.

POSTquam EGIT IN SUPERIORE LIBRO DE REMOVENDA SIGNORUM IGNORANTIA, TRANSIT HINC S. DOCTOR AD CONSIDERATIONEM AMBIGUITATIS, QUÆ CUM IN PROPRIIS, TEM IN TRANSLATIS SIGNIS OCCURRIT. IN PROPRIIS QUIBEM EX INTERVENTIONE VOCUM, EX EARUM PRONUNTIATIONE, ET ANCIPTI SIGNIFICATU : QUOD GENES AMBIGUITATIS EX CONTEXTU SERMONIS, ET COLLATIONE INTERPRETEM, AUT EUIS LINGUE ENDE SCRIPTURA TRANSLATA EST INSPECTIONE RESOLVI OSTEMBIT. IN TRANSLATIS VERO SIGNIS AMBIGUITAS CONTINGIT, CUM IPSA DICTIO NON AD LITTERE SENSUM PONITUR IN SCRIPTURIS : QUA DE RE OPEROSUS DISPUTAT, TRADITQUE REGULAS QUIBUS DIGNOSCATUR AN LOQUITIO FIGURATA SIT, ET SI QUIDEM FIGURATA, QUA FACTO DEBEAT EXPLICARI. AD EXTREMUM ISSUS TICRONI SEPTEM REGULAS SINGULATIM EXPENDIT.

CAPUT I.

Summa superiorum librorum, et scopus sequentis.

I. Homo timens Deum, voluntatem ejus in Scripturis sanctis diligenter inquirat¹. Et ne amet certamina pietate mansuetus; premunitus etiam scientia linguarum, ne in

¹ Vide D. Gaillon, tom. xxi, pag. 96.

verbis locutionibusque ignotis hæreat; præmunit etiam cognitione quarundam rerum necessariorum, ac vim naturamve earum, quæ propter similitudinem adhibentur, ignoret; adjuvante etiam codicum veritate, quam solers emendationis diligentia procuravit; veniat ita instructus ad ambigua Scripturarum discutienda atque solvenda. Ut autem signis ambiguis non decipiatur, quantum per nos instrui potest; fieri autem potest ut istas vias, quas ostendere volumus, tanquam pueriles vel magnitudine ingenii, vel majoris illuminationis claritate derideat; sed tamen, ut cœperam dicere, quantum per nos instrui potest, qui eo loco animi est, ut per nos instrui valeat, sciat ambiguitatem Scripture aut in verbis propriis esse, aut in transitatis: quæ genera in secundo libro demonstravimus.

CAPUT II.

Ambiguitas ex verborum distinctione quomodo tollenda.

II. Sed cum verba propria faciunt ambiguum Scripturam, primo videndum est ne male distinxerimus, aut pronuntiaverimus. Cum ergo adhibita intentio incertum esse penderit, quomodo distinguendum aut quomodo pronuntiandum sit, consulat regulam fidei, quam de Scripturarum planioribus locis et Ecclesie auctoritate percepit, de qua satis egimus, cum de rebus in primo libro loqueremur. Quod si ambæ vel etiam omnes, si plures fuerint partes, ambiguitatem secundum fidem sonuerint, textus ipse sermonis a præcedentibus et consequentibus

partibus, quæ ambiguitatem illam in medio posuerunt, restat consulendus, ut videamus cuiam sententiæ, de pluribus quæ se ostendunt, ferat suffragium, eamque sibi contexti patiat.

III. Jam nunc exempla considera. Illa heretica distinctio, « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat¹, » ut alius sensus sit, « Verbum » hoc erat in principio apud Deum, » non vult Verbum Deum confiteri. Sed hoc regula fidei refellendum est, qua nobis de Trinitatis æqualitate præscribitur, ut dicamus, « Et Deus erat Verbum : » deinde subjungamus, « Hoc » erat in principio apud Deum. »

IV. Illa vero distinctionis ambiguitas neutra parte resistit fidei, et ideo textu ipso sermonis dijudicanda est, ubi ait Apostolus, « Et quid eligam ignoro : compellor » autem ex duobus; concupiscentiam habens dissolvi, et » esse cum Christo; multo enim magis optimum : manere » in carne necessarium propter vos². » Incertum enim est, utrum « Ex duobus concupiscentiam habens, an » compellor autem ex duobus, » ut illud adjungatur, « Concupiscentiam habens dissolvi, et esse cum Christo. » Sed quoniam ita sequitur, « Multo enim magis optimum, » apparet eum ejus optimi dicere se habere concupiscentiam, ut cum ex duobus compellatur, alterius tamen habeat concupiscentiam, alterius necessitatem; concupiscentiam, scilicet esse cum Christo; necessitatem, manere in carne. Quæ ambiguitas uno consequenti verbo dijudicatur, quod positum est, *enim* : quam particulam qui absterunt interpretes, illa potius sententia ducti sunt, ut non solum compelli ex duobus, sed etiam duorum habere concupiscentiam videretur. Sic ergo distinguendum est : « Et quid eligam ignoro : compellor autem ex duobus; »

¹ Joan. 1, 1. — ² Philip. 1, 23.

quam distinctionem sequitur, « Concupiscentiam habens » dissolvi, et esse cum Christo. » Et tanquam quereretur, quare hujus rei potius habeat concupiscentiam; » Multo enim magis optimum, » inquit. Cur ergo e duobus compellitur? Quia est manendi necessitas, quam ita subiecit, « Manere in carne necessarium propter » vos. »

V. Ubi autem neque præscepto fidei, neque ipsius sermonis textu ambiguitas explicari potest, nihil obest secundum quamlibet earum, quæ ostenduntur, sententiam distinguere. Veluti est illa ad Corinthios, « Has ergo pro- » misiones habentes, charissimi, mundemus nos ab omni » coinquinatione carnis et spiritus, perficientes sanctifi- » cationem in timore Dei. Capite nos. Nemini nocuimus¹. » Dubium est quippe utrum, « Mundemus nos ab omni coin- » quinatione carnis et spiritus, » secundum illam senten- » tiam, Ut sit sancta et corpore et spiritu²; an munde- » mus nos ab omni coinquinatione carnis, » ut alius sit sensus, « Et spiritus perficientes sanctificationem in ti- » more Dei capite nos. » Tales igitur distinctionum ambiguitates in potestate legentis sunt.

CAPUT III.

Qua ratione expediatur ambiguitas ex pronuntiatione.

VI. QUÆCUMQUE autem de ambiguis distinctionibus diximus, eadem observanda sunt et in ambiguis pronuntiationibus. Nam et ipse nisi lectoris nimia vitietur incuria,

¹ Cor. vii, 1. — ² 1 Ibid. 34.

aut regulis fidei corriguntur, aut præcedentis vel consequentis contextione sermonis; aut si neutrum horum adhibetur ad correctionem, nihilominus dubie remanebunt, ut quolibet modo lector pronuntiaverit, non sit in culpa. Nisi enim fides revocet, qua credimus Deum non accusaturum adversus electos suos, et Christum non condemnaturum electos suos, potest illud sic pronuntiari. « Quis accusabit adversus electos Dei¹? » ut hanc interrogationem quasi responsio subsequatur, « Deus qui justificat » cat². » Et iterum interrogetur, « Quis est qui condemnat? » et respondeatur, « Christus Jesus qui mortuus est³. » Quod credere quia dementissimum est, ita pronuntiabitur, ut præcedat percontatio, sequatur interrogatio. Inter percontationem autem et interrogationem hoc veteres interesse dixerunt, quod ad percontationem multa responderi possunt; ad interrogationem vero, aut Non, aut Etiam. Pronuntiabitur ergo ita, ut post percontationem qua dicimus, « Quis accusabit adversus electos Dei? » illud quod sequitur sono interrogantis enuntietur, « Deus qui » justificat? » ut tacite respondeatur, Non : Et item percontemur, « Quis est qui condemnat? » rursusque interrogemus, « Christus Jesus qui mortuus est, magis » autem qui resurrexit, qui est in dextera Dei, qui et interpellat pro nobis⁴? » ut ubique tacite respondeatur, Non. At vero illo in loco ubi ait, « Quid ergo dicemus? quia » gentes quæ non sectabantur justitiam, apprehenderunt » justitiam⁵, » nisi post percontationem qua dictum est, « Quid ergo dicemus? » responsio subjiciatur: « Quia gentes, » quæ non sectabantur justitiam, apprehenderunt justitiam, » textus consequens non cohererebit. Qualibet autem voce pronuntietur illud quod Nathanaël dixit, « A Nazareth

¹ Rom. viii, 33. — ² Ibid. — ³ Ibid. 34. — ⁴ Ibid. — ⁵ Id. ix 30.

» potest aliquid boni esse¹, » sive affirmantis, ut illud solum ad interrogationem pertineat quod ait: A Nazareth? sive totum cum dubitatione interrogantis, non video quomodo discernatur: uterque autem sensus fidem non impedit.

VII. Est etiam ambiguitas in sono dubio syllabarum, et hæc utique ad pronuntiationem pertinens. Nam quod scriptum est, « Non est absconditum a te os meum, » quod fecisti in abscondito², » non elucet legenti utrum correpta littera os pronuntiet, an producta. Si enim corripiat, ab eo quod sunt ossa; si autem producat, ab eo quod sunt ora, intelligitur numerus singularis. Sed talia linguae præcedentis inspectione dijudicantur: nam in græco non *os*, sed *os* positum est. Unde plerumque loquendi consuetudo vulgaris utilior est significandis rebus, quam integritas litterata. Mallet quippe cum barbarismo dici: « Non est absconditum a te ossum meum, » quam ut ideo esset minus apertum, quia magis latinum est. Sed aliquando dubius syllabæ sonus etiam vicino verbo ad eandem sententiam pertinente dijudicatur: sicut est illud Apostoli: Quæ prædico vobis, sicut » prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt³. » Si tantummodo dixisset, « Quæ prædico vobis », neque subjunxisset, « sicut prædixi », non nisi ad codicem præcedentis lingue recurrendum esset, ut cognosceremus utrum in eo quod dixit, « prædico », producenda an corripienda esset media syllaba: nunc autem manifestum est producendam esse; non enim ait, « Sicut prædicavi, » sed « sicut prædixi. »

¹ Joan. 1, 46. — ² Psal. cxxxviii, 15. — ³ Gal. v, 21.

CAPUT IV.

Ambiguitas dictionis qua ratione expediatur.

VIII. Nox solum autem istæ, sed etiam illæ ambiguitates, quæ non ad distinctionem vel ad pronuntiationem pertinent, similiter considerandæ sunt: qualis illa est ad Thesalonicensis: » Propterea consolati sumus, fratres, in vobis¹. » Dubium est enim utrum, o fratres, an hos fratres: neutrum autem horum est contra fidem, sed græca lingua hos casus pares non habet, et ideo illa inspecta renuntiat ut vocativus, id est, o fratres. Quod si voluisset interpres dicere: » Propterea consolationem habuimus fratres in vobis, » minus servitum esset verbis, sed minus de sententia dubitaretur; aut certe si adderetur, Nostri, nemo fere ambigeret vocativum esse casum, cum audiret, » Propterea » consolati sumus fratres *nostri* in vobis. » Sed jam hoc periculosius permittitur. Ita factum est in illa ad Corinthios, cum ait Apostolus: » Quotidie morior, per vestram » gloriam, fratres, quam habeo in Christo Jesu². » Ait enim quidam interpres, « Quotidie morior, per vestram » *pro* gloriam, » Quia in græco vox jurantis manifesta est sine ambiguo sono. Rarissime igitur et difficillime inveniri potest ambiguitas in propriis verbis, quantum ad libros divinarum Scripturarum spectat, quam non aut circumstantia ipsa sermonis qua cognoscitur scriptorum intentio, aut interpretum collatio, aut præcedentis lingue solvat inspectio.

¹ 1 Thess. iii, 7. — ² 1 Cor. xv, 31.

CAPUT V.

*Scripturæ figuratas locutiones ad litteram accipere
servitus miserabilis.*

IX. SED verborum translatorum ambiguitates, de quibus deinceps loquendum est, non mediocrem curam industriamque desiderant. Nam in principio cavendum est, ne figuratam locutionem ad litteram accipias. Et ad hoc enim pertinet, quod ait Apostolus, » Littera occidit, spiritus autem vivificat¹. » Cum enim figurate dictum sic accipitur, tanquam proprie dictum sit, carnaliter sapitur. Neque ulla mors animæ congruentius appellatur, quam cum id etiam quod in ea bestiis antecellit, hoc est intelligentia carni subjicitur sequendo litteram. Qui enim sequitur litteram, translata verba sicut propria tenet, neque illud quod proprio verbo significatur, refert ad aliam significationem: sed si sabbatum audierit, verbi gratia, non intelligit nisi unum diem de septem, qui continuo volumine repetuntur; et cum audierit sacrificium, non excedit cogitatione illud, quod fieri de victimis pecorum terrenisque fructibus solet. Ea demum est miserabilis animæ servitus, signa pro rebus accipere, et supra creaturam corpoream oculum mentis ad hauriendum æternum lumen levare non posse.

¹ 2 Cor. in, 6.

CAPUT VI.

Judeorum servitus sub signis utilibus.

X. QUÆ tamen servitus in Judæo populo longe a cæterarum gentium more distabat: quandoquidem rebus temporalibus ita subjugati erant, ut unus eis in omnibus commendaretur Deus. Et quanquam signa rerum spiritualium pro ipsis rebus observarent, nescientes quo referrentur, id tamen insitum habebant, quod tali servitute uni omnium, quem non videbant, placerent Deo. Quam custodiam tanquam sub pedagogo parvulorum fuisse scribit Apostolus¹. Et ideo qui talibus signis pertinaciter inhæserunt, contemnentes ista Dominum, cum jam tempus revelationis eorum venisset, ferre non potuerunt²; atque inde calumnias, quod sabbato curaret, moliti sunt principes eorum; populusque signis illis tanquam rebus astrictus, non credebatur Deum esse, vel a Deo venisse, qui ea sicut a Judæis observabantur, nollet attendere. Sed qui crederent, ex quibus facta est prima Ecclesia Jerosolymitana, satis ostenderunt quanta utilitas fuerit eo modo sub pedagogo custodiri, ut signa quæ temporaliter imposita erant servientibus, ad unius Dei cultum qui fecit cælum et terram, opinionem observantium religarent. Namque illi quia proximi spiritualibus fuerunt, (in ipsis enim temporalibus et carnalibus votis atque signis, quamvis quomodo spiritualiter essent intelligenda, nescirent, unum tamen dedicerant venerari æternum Deum,) tam capaces extiterunt Spiritus sancti, ut omnia sua venderent, co-

¹ Gal. iii, 24. — ² Matth. xii, 2; et Luc. vi, 7.

rumque pretium indigentibus distribuendum ante Apostolorum pedes ponerent¹, sequē totos dedicarent Deo tanquam templum novum, cujus terræz imagini, hoc est, templo veteri, serviebant.

.....

CAPUT VII².

Servitus gentium sub signis inutilibus.

XI. Non enim hoc ulla ecclesiaz gentium fecisse scriptum est, quia non tam prope inventi erant, qui simulacra manufacta deos habebant: et si quando aliqui eorum illa tanquam signa interpretari conabantur, ad creaturam colendam venerandamque referebant. Quid enim mihi prodest simulacrum, verbi gratia, Neptuni non ipsum habendum Deum, sed eo significari universum mare, vel etiam omnes aquas cæteras, quæ fontibus prorunt, sicut a quodam poëta illorum describitur, si bene recolo, ita dicente:

*Tu, Neptune Pater, cui tempora cana crepanti.
Cincta salo resonant, magnus cui perpete mento
Profuit Oceanus, et flumina crinibus errant.*

Hæc siliqua intra dulce tectorium sonantes lapillos quatit: non est autem hominum, sed porcorum cibus³. Novit quid dicam, qui Evangelium novit. Quid ergo mihi prodest quod Neptuni simulacrum ad illam significationem refertur, nisi forte ut neutrum colam. Tam enim mihi statua quælibet, quam mare universum, non est Deus. Fateor tamen altius demersus esse, qui opera hominum

¹ Act. iv, 34. — ² In veteribus editis caput male incipit ad verba sequentia: *Et si quando*, etc. — ³ Luc. xv, 16.

deos putant, quam qui opera Dei: sed nobis unus diligendus et colendus Deus præcipitur⁴, qui fecit hæc omnia, quorum illi simulacra venerantur, vel tanquam deos, vel tanquam signa et imagines deorum. Si ergo signum utiliter institutum pro ipsa re sequi, cui significandæ institutum est, carnalis est servitus, quanto magis inutilium rerum signa instituta pro rebus accipere? Quæ si retuleris ad ea ipsa, quæ his significantur, eisque colendis animum obligaveris, nihilominus servili carnalique onere atque velamine non carebis.

.....

CAPUT VIII.

Aliter Judei a signorum servitute liberati, aliter gentiles.

XII. QUAMOBREM christiana libertas eos, quos invenit sub signis inutilibus, tanquam prope inventos, interpretatis signis, quibus subditi erant, elevatos ad eas res, quarum illa signa sunt, liberavit: ex his factæ sunt Ecclesie sanctorum Israëlitarum. Quos autem invenit sub signis inutilibus, non solum servilem operationem sub talibus signis, sed etiam ipsa signa frustravit removique omnia: ut a corruptione multitudinis simulatorum deorum, quam sæpe ac proprie Scriptura fornicationem vocat, ad unius Dei cultum gentes converterentur; nec sub ipsis jam signis inutilibus servitute, sed exercitaturæ potius animum in eorum intelligentia spiritali.

⁴ Deut. vi, 4.

CAPUT IX.

Quis signorum servitute premitur, quis non. — Baptismus. Eucharistia.

XIII. SUB signo enim servit qui operatur aut veneratur aliquam rem significantem, nesciens quid significet: qui vero aut operatur, aut veneratur utile signum divinitus institutum, cuius vim significationemque intelligit, non hoc veneratur quod videtur, sed illud potius quo talia cuncta referenda sunt. Talis autem homo spiritalis et liber est, etiam tempore servitutis, quo carnalibus animis nondum oportet signa illa revelari, quorum iugo edomandi sunt. Tales autem spirituales erant Patriarchæ ac Prophetæ, omnesque in populo Israël per quos nobis Spiritus sanctus ipsa Scripturarum et auxilia et solatia ministravit. Hoc vero tempore posteaquam resurrectione Domini nostri manifestissimum iudicium nostræ libertatis illuxit, nec eorum quidem signorum, quæ jam intelligimus, operatione gravi onerati sumus; sed quedam panca pro multis, eademque factu facilissima, et intellectu augustissima, et observatione castissima ipse Dominus et apostolica tradidit disciplina: sicuti est baptismi sacramentum, et celebratio corporis et sanguinis Domini. Quæ unusquisque cum percipit, quo referantur imbutus agnoscit, ut ea non carnali servitute, sed spiritali potius libertate veneretur. Ut autem litteram sequi, et signa pro rebus quæ iis significantur accipere, servilis infirmitatis est; ita inutiliter signa interpretari, male vagantis errores est. Qui autem non intelligit quid significet signum, et tamen

signum esse intelligit, nec ipse premitur servitute. Melius est autem vel premi incognitis, sed utilibus signis, quam inutiliter ea interpretando, a iugo servitutis eductam cervicem laqueis erroris inserere.

CAPUT X.

Unde dignoscatur an figurata sit locutio. — Regula generalis. — Caritas. — Cupiditas. — Quid flagitium et quid facinus. — Utilitas. — Beneficentia.

XIV. HOC autem observationi, qua cavemus figuratam locutionem, id est translata quasi propriam sequi, adjungenda etiam illa est, ne propriam quasi figuratam velimus accipere. Demonstrandus est igitur prius modus inveniendæ locutionis, propria-ne an figurata sit. Et iste omnino modus est, ut quidquid in sermone divino neque ad morum honestatem, neque ad fidei veritatem proprie referri potest, figuratum esse cognoscas. Morum honestas ad diligendum Deum et proximum, fidei veritas ad cognoscendum Deum et proximum pertinet. Spes autem sua cuique est in conscientia propria, quemadmodum se sentit ad dilectionem Dei et proximi, cognitionemque proficere. De quibus omnibus primo libro dictum est.

XV. Sed quoniam proclive est humanum genus non ex momenti ipsius libidinis, sed potius suæ consuetudinis astimare peccata, fit plerumque ut quæque hominum ea tantum culpanda arbitretur, quæ suæ regionis et temporis homines vituperare atque damnare consueverunt; et ea tantum probanda atque laudanda, quæ consuetudo eorum cum quibus vivit, admittit: eoque contingit, ut si quid

Scriptura vel præceperit, quod abhorret a consuetudine audientium, vel quod non abhorret culpaverit, si animum eorum jam verbi vinxit auctoritas, figuratam locutionem putent. Non autem præcipit Scriptura nisi charitatem, nec culpatur nisi cupiditatem: et eo modo informat mores hominum. Item si animum præoccupavit alicujus erroris opinio, quidquid aliter asseruerit Scriptura, figuratum homines arbitrantur. Non autem asserit nisi catholicam fidem, rebus præteritis et futuris et presentibus. Præditorum narratio est, futurorum prænuntiatio, presentium demonstratio. Sed omnia hæc ad eandem charitatem nutriendam atque corroborandam, et cupiditatem vincendam atque extinguendam valent.

¶ XVI. Charitatem voco motum animi ad fruendum Deo propter ipsum, et se atque proximo propter Deum. Cupiditatem autem motum animi ad fruendum se et proximo et quolibet corpore non propter Deum. Quod autem agit indomita cupiditas ad corrumpendum animum et corpus suum, flagitium vocatur¹. Quod autem agit ut alteri noceat, facinus dicitur. Et hæc sunt duo genera omnium peccatorum: sed flagitia priora sunt. Quæ cum examinaverint animum, et ad quamdam egestatem perduxerint, in facinora prosilitur, quo removeantur impedimenta flagitiorum, aut adjumenta quaerantur. Item quod agit charitas, quo sibi prosit, utilitas est: quod autem agit, ut prosit proximo, beneficentia nominatur. Et hic præcedit utilitas; quia nemo potest ex eo quod non habet, prodesse alteri. Quanto autem magis regnum cupiditatis destruitur, tanto charitatis augetur.

¹ Sent. dist. xvi, c. Quod autem Flagitium et quod Facinus.

CAPUT XI.

Regula de iis, quæ sævitiam redolent, referunturque nihilominus ex persona Dei vel sanctorum.

XVII. Quidam ergo asperum et quasi sævum factu dictuque in sanctis Scripturis legitur ex persona Dei vel sanctorum ejus, ad cupiditatis regnum destruendum valet. Quod si perspicue sonat, non est ad aliud referendum quasi figurate dictum sit; sicuti est illud Apostoli: « The- » saurizas tibi iram in die iræ et revelationis justi judicii » Dei, qui reddet unicuique secundum opera sua: iis » quidem qui secundum sustinentiam boni operis, glo- » riam et honorem et incorruptionem quaerentibus, vi- » tam æternam; iis autem qui ex contentione sunt, et » diffidunt veritati, credunt autem iniquitati, ira et in- » dignatio. Tribulatio et angustia in omnem animam » hominis operantis malum, Judæi primum et Græci¹; » sed hoc ad eos, cum quibus evertitur ipsa cupiditas, qui eam vincere noluerunt. Cum autem in homine, cui dominabatur, regna cupiditatis subvertuntur, illa est aperta locutio: « Qui autem Jesu Christi sunt, carnem suam » crucifixerunt cum passionibus et concupiscentiis². » Nisi quia et hic quædam verba translata tractantur, sicuti, est, « Ira Dei, et crucifixerunt: » sed non tam multa sunt, vel ita posita, ut obtegant sensum, et allegoriam vel ænigma faciant, quam proprie figuratam locutionem voco. Quod autem Jeremiæ dicitur: « Ecce constituit te

¹ Rom. II, 5-9. — ² Gal. v, 24.

» hodie super gentes et regna, ut evellas, et destruas, et
 » disperdas, et dissipas¹, » non dubium quin figurata
 locutio tota sit, ad eum finem referenda, quem diximus.

CAPITA XII ET XIII².

*Regula de dictis et factis quasi flagitiosis imperito-
 rum iudicio, quæ Deo vel sanctis viris tribuuntur.
 — Facta iudicantur ex circumstantiis*

XVIII. QUÆ autem quasi flagitiosa imperitis videntur,
 sive tantum dicta, sive etiam facta sunt, vel ex Dei per-
 sona vel ex hominum quorum nobis sanctitas commenda-
 tur, tota figurata sunt: quorum ad charitatis pastum enu-
 cleanda secreta sunt. Quisquis autem rebus prætereuntibus
 restrictus utitur, quam sese habent mores eorum, cum
 quibus vivit, aut temperans aut superstitiosus est: quis-
 quis vero sic eis utitur, ut metas consuetudinis bonorum,
 inter quos versatur. excedat, aut aliquid significat, aut
 flagitiosus est. In omnibus enim talibus non usus rerum,
 sed libido utentis in culpa est. Neque illo modo quisquam
 sobrius crederit, Domini pedes ita unguento pretioso
 à muliere perfusus, ut luxuriosorum et nequam hominum
 solent, quorum talia convivia detestamur. Odor enim
 bonus, fama bona est; quam quisquis bonæ vitæ operi-
 bus habuerit, dum vestigia Christi sequitur, quasi pedes
 ejus pretiosissimo odore perfundit³. Ita quod in aliis per-
 sonis plerumque flagitium est, in divina vel prophetica

¹ Jer. 1, 10. — ² Hæc duo capita conjungimus propter brevitatem et con-
 nexionem capituli xii, qui in editis incipit cum numero xxi. *Quidquid autem
 congruit, etc.* — ³ Joan. xii, 3.

persona magnæ cujusdam rei signum est. Alia est quippe
 in perditis moribus, alia in Osee prophetæ vaticinatione
 conjunctio meretricis¹: nec si flagitiose in convivis temu-
 lentorum et lascivorum nudantur corpora, propterea in
 balneis nudum esse, flagitium est.

XIX. Quid igitur locis et temporibus personisque con-
 veniat diligenter attendendum est, ne temere flagitia re-
 prehendamus. Fieri enim potest, ut sine aliquo vitio
 cupiditæ vel voracitatis pretiosissimo cibo sapiens utatur;
 incipiens autem fœdissima gulæ flamma in vilissimum ar-
 descat. Et sanus quisque maluerit more Domini pisce vesci²,
 quam lenticula more Esaü nepotis Abraham³, aut hordeo
 more jumentorum. Non enim propterea continentiores
 nobis sunt pleræque bestię, quia vilioribus aluntur escis.
 Nam in omnibus hujuscemodi rebus, non ex earum rerum
 natura, quibus utimur, sed ex causa utendi et modo ap-
 petendi vel probandum est vel improbandum quod faci-
 mus.

XX. Regno terreno veteres justi cœlestē regnum ima-
 ginabantur, et prænuuntiabant. Sufficiendæ prolis causa
 erat uxorum plurium simul uni viro habendarum incul-
 pabilis consuetudo; et ideo unam fœminam maritos habere
 plurimos honestum non erat⁴: non enim mulier eo
 est fecundior⁵, sed meretricia potius turpitudine est; vel
 quæstum vel liberos vulgo quærere. In hujuscemodi
 moribus quidquid illorum temporum sancti non libidine
 faciebant, quamvis ea facerent quæ hoc tempore nisi pro
 libidinem fieri non possunt, non culpata Scriptura. Et
 quidquid ibi tale narratur, non solum historice ac proprie,
 sed etiam figurate ac prophetice acceptum, interpretan-
 dum est usque in finem illum charitatis, sive Dei, sive

¹ Osee 1, 2. — ² Luc. xxiv, 43. — ³ Gen. xxv, 34. — ⁴ Id. xvi, 3, et
 xxv, 1. — ⁵ 2 Reg. v, 13.

proximi, sive utriusque. Sicut enim talaris et manicatis tunicas habere apud Romanos veteres flagitium erat, nunc autem honesto loco natis, cum tunicati sunt, non eas habere flagitium est; sic animadvertendum est in cætero quoque usu rerum abesse oportere libidinem, quæ non solum ipsa eorum, inter quos vivit, consuetudine nequiter abutitur; sed etiam sæpe fines ejus egressa, foeditatem suam, quæ inter claustra morum solemnium latitabat, flagitiosissima eruptione manifestat.

XXI. Quidquid autem congruit consuetudini eorum, cum quibus vita ista degenda vel necessitate imponitur, vel officio suscipitur, a bonis et magnis hominibus ad utilitatem et beneficentiam referendum est, vel proprie, sicut et nos debemus, vel etiam figurate, sicut Prophetis licet.

CAPUT XIV.

Error opinantium nullam esse justitiam per se ipsam.

XXII. Is quæ facta legenda cum incurrunt indocti alterius consuetudinis, nisi auctoritate reprimantur, flagitia putant; nec possunt animadvertere totam conversationem suam, vel in conjugis, vel in convivii, vel in vestitu, cæteroque humano victu atque cultu, aliis gentibus et aliis temporibus flagitiosam videri. Quæ varietate innumerabilium consuetudinum commoti quidam dormitantes, ut ita dicam, qui neque alto somno stultitiæ sopiebantur, nec in sapientiæ lucem poterant evigilare, putaverunt nullam esse justitiam per se ipsam, sed unicuique genti consuetudinem suam justam videri: quæ

cum sit diversa omnibus gentibus, debeat autem incommutabilis manere justitia, fieri manifestum nullam usquam esse justitiam. Non intellexerunt, ne multa commemorarem, « Quod tibi fieri non vis, alii ne feceris¹, » nullo modo posse ulla eorum gentili diversitate variari. Quæ sententia cum refertur ad dilectionem Dei, omnia flagitia moriuntur; cum ad proximi, omnia facinora. Nemo enim vult corrumpi habitaculum suum: non ergo debet corrumpere habitaculum Dei, se ipsum scilicet. Et nemo vult sibi a quoquam noceri: nec ipse igitur cuiquam nocuerit.

CAPUT XV.

Regula in figuratis locutionibus servanda.

XXIII. Sic eversa tyrannide cupiditatis, charitas regnat justissimis legibus dilectionis Dei propter Deum, sui et proximi propter Deum. Servabitur ergo in locutionibus figuratis regula hujusmodi, ut tam diu versetur diligenti consideratione quod legitur, donec ad regnum charitatis interpretatio perducat. Si autem hoc jam proprie sonat, nulla putetur figurata locutio.

CAPUT XVI.

Regula de locutionibus præceptivis.

XXIV. Si præceptiva locutio est aut flagitium aut facinus vetans, aut utilitatem aut beneficentiam jubens,

¹ Tob. iv, 16; et Matth. vii, 12.

non est figurata. Si autem flagitium aut facinus videtur jubere, aut utilitatem aut beneficentiam vetare, figurata est. « Nisi manducaveritis, inquit, carnem Filii hominis et sanguinem biberitis, non habebitis vitam in vobis¹. » Facinus vel flagitium videtur jubere: figura est ergo, præcipiens passioni Dominicæ communicandum, et suaviter atque utiliter recondendum in memoria, quod pro nobis caro ejus crucifixa et vulnerata sit. Ait Scriptura: « Si esurierit inimicus tuus, ciba illum; si sitit, potum da illi². » Hic nullo dubitante beneficentiam præcipit: sed quod sequitur, « Hoc enim faciens carbones ignis congeres super caput ejus³; » malevolentiae facinus putes juberi, ne igitur dubitaveris figurate dictum, et cum possit dupliciter interpretari, uno modo ad nocendum, altero ad præstandum; ad beneficentiam te potius charitas revocet, ut intelligas carbones ignis esse urentes poenitentiae gemitus, quibus superbia sanatur ejus, qui dolet se inimicum fuisse hominis, a quo ejus miseriæ subvenitur. Item cum ait Dominus, « Qui amat animam suam, perdet eam⁴, » non utilitatem vetare putandus est, qua debet quisque conservare animam suam; sed figurate dictum, « Perdat animam, » id est, perimat atque amittat usum ejus, quem nunc habet, perversum scilicet atque præposterum, quo inclinatur temporalibus, ut æterna non quaerat. Scriptum est: « Da misericordiam, et ne suscipias peccatorem⁵. » Posterior pars hujus sententiæ videtur vetare beneficentiam; ait enim: *Ne suscipias peccatorem*; intelligas ergo figurate positum pro peccato *peccatorem*, ut peccatum ejus non suscipias.

¹ Joan. vi, 53. — ² Prov. xxv, 21; et Rom. xii, 20. — ³ Ibid. — ⁴ Joan. xii, 25. — ⁵ Eccli. xii, 4.

CAPUT XVII.

Alia omnibus communiter, alia singulis seorsim præcipi.

XXV. *Sæpe* autem accidit, ut quisquis in meliori gradu spiritalis vitæ vel est, vel esse se putat, figurate dicta esse arbitretur, quæ inferioribus gradibus præcipiuntur; ut verbi gratia, si coelibem amplexus est vitam, et se castavit propter regnum cælorum, quidquid de uxore diligenda et regenda sancti Libri præcipiunt, non proprie sed translate accipi oportere contendat; et si quis statuit servare inuptam virginem suam, tanquam figuratam locutionem conetur interpretari qua dictum est: « Trade filiam, et grande opus perfeceris¹. » Erit igitur etiam hoc in observationibus intelligendarum Scripturarum, ut sciamus alia omnibus communiter præcipi, alia singulis quibusque generibus personarum, ut non solum ad universum statum valetudinis, sed etiam ad suam cujusque membri propriam infirmitatem medicina pertineat. In suo quippe genere curandum est, quod ad melius genus non potest erigi.

¹ Eccli. vii, 27.

CAPUT XVIII.

Quo tempore quid præceptum vel licitum sit, considerandum.

XXVI. ITEM cavendum est, ne forte quod in Scripturis veteribus pro illorum temporum conditione, etiamsi non figurate, sed proprie intelligatur, non est flagitium neque facinus, ad ista etiam tempora quis putet in usum vitæ posse transferri. Quod nisi dominante cupiditate, et ipsarum quoque Scripturarum quibus evertenda est satellitium quærente, non faciet; nec intelligit miser ad hanc utilitatem illa sic esse posita, ut spei bonæ homines salubriter videant, et consuetudinem quam aspernantur posse habere usum bonum, et eam quam amplexantur esse posse damnabilem, si et ibi charitas utentium, et hic cupiditas attendatur.

XXVII. Nam si multis uxoribus caste uti quisquam pro tempore potuit, potest alius una libidinose. Magnis enim probo multarum fecunditate utentem propter aliud, quam unius carne fruentem propter ipsam. Ibi enim quæritur utilitas temporum opportunitatibus congrua, hic satiatur cupiditas temporalibus voluptatibus implicata: inferiorisque gradus ad Deum sunt, quibus secundum veniam concedit Apostolus carnalem cum singulis conjugibus consuetudinem propter intemperantiam eorum¹, quam illi qui plures singuli cum habent, sicut sapiens in cibo et potu non nisi salutem corporis, sic in concubitu non nisi procreationem filiorum intuebantur. Itaque si eos in

¹ 1 Cor. vii, 2

hac vita invenisset Domini adventus, cum jam non mittendi, sed colligendi lapides tempus esset¹, statim se ipsos castrarent propter regnum cælorum: non enim est in caendo difficultas, nisi cum est in habendo cupiditas. Noverant quippe illi homines etiam in ipsis conjugibus luxuriam esse abutendi intemperantiam: quod Tobia testatur oratio, quando est copulatus uxori. Ait enim: « Bene- » dictus es, Domine Deus patrum nostrorum, et benedic- » tum nomen tuum in omnia secula sæculorum. Bene- » dicant te cœli et omnis creatura tua. Tu fecisti Adam, » et dedisti illi adjutorium Evam. Et nunc, Domine, tu » scis, quoniam non luxuriæ causa accipio sororem » meam, sed ipsa veritate, ut misereris nostri, Do- » mine². »

CAPITA XIX ET XX³.

Mali alios de suo astimant ingenio.—In quavis vendi ratione boni sui sunt similes.

XXVIII. SED qui effrenata libidine, vel per multa stupra diffidentes evagantur, vel in ipsa una conjugio, non solum excedunt ad liberorum procreationem pertinentem modum, sed etiam inhumanioris intemperantiæ sordes inverecunda omnino licentia servilis cujusdam libertatis accumulunt, non credunt fieri potuisse, ut temperanter multis feminis antiqui uterentur viri, nihil servantes in

¹ Eccl. iii, 5. — ² Tobia viii, 7-10. — ³ Hæc duo capita in unum colligimus, quia caput xx incipiens ad hæc verba: *Credant potius*, etc., sensum male abruptum. Incipimus iterum caput xxi cum numero xx, quamquam in editis incipit ad hæc verba: *Rex autem David*, etc., propter eandem rationem.

usu illo nisi congruum tempore propagandæ prolis officium: et quod ipsi laqueis libidinis obstricti, vel in una non faciunt, nullo modo in multis fieri posse arbitrantur.

XXIX. Sed isti possunt dicere, nec honorari quidem atque laudari oportere viros bonos et sanctos, quia ipsi cum honorantur atque laudantur, intumescunt superbia: tanto avidiores inanissimæ gloriæ, quanto eos frequentius atque latius lingua blandior ventilaverit; qua ita leves fiunt, ut eos rumoris aura, sive quæ prospera, sive quæ adversa existimatur, in quaslibet invehat voragine flagitiorum, aut in facinorum etiam saxa collidat. Videant ergo quam sibi arduum sit, atque difficile, nec laudis esca illici, nec contumeliarum aculeis penetrari; et non ex se alios metiantur. Credant potius Apostolos nostros nec cum suspicerentur, ab hominibus inflatos fuisse; nec eum despicerentur, elisos. Neutra quippe tentatio defuit illis viris. Nam et credentium celebrandum præconio, et persequentium maledictis infamabantur. Sicut ergo isti pro tempore utebantur his omnibus, et non corrumpentur: sic illi veteres, usum fœminarum ad sui temporis convenientiam referentes, non patiebantur eam dominationem libidinis, cui serviunt qui ista non credunt.

~~~~~

CAPUT XXI.

David quanquam in adulterium lapsus, longe fuit a libidosorum intemperantia.

XXX. Et ideo istisese nullo modo coherenter ab inexpabili odio filiorum, a quibus vel uxores, vel concubinas suas attentatas, aut attractatas esse cognoscerent, si eis forte

tale aliquid accidisset. Rex autem David cum hoc ab impio atque immani filio passus esset, non solum ferocientem toleravit, sed etiam planxit extinctum. Non enim carnali zelo irretitus tenebatur, quem nullo modo injuriæ suæ, sed peccata filii commovebant. Nam ideo si vinceretur, eum occidi prohibuerat, ut edomito servaretur pœnitendi locus: et quia non potuit, non orbitatem doluit in ejus interitu¹, sed noverat in quas pœnas tam impie adultera et parricidalis anima raperetur. Namque alio prius filio, qui innocens erat, pro quo ægrotante affligebatur, moriente lætatus est.

XXXI. Ex hoc maxime apparet, qua moderatione ac temperantia illi viri fœminis utebantur, quod cum in unam illicite irruisset rex idem, astu quodam ætatis et temporalium rerum prosperitatibus abreptus, cujus etiam maritalium occidendum præceperat; accusatus est per Prophe- tam, qui cum ad eum venisset convincendum de peccato, proposuit ei similitudinem de paupere², qui habebat ovem unam, cujus vicinus cum haberet multas, ad adventum hospitis sui unicam potius vicini sui pauperis oviculam exhibuit epulandam. In quem commotus David occidi eum jussit, et quadruplicari ovem pauperi; ut se nesciens condemnaret, qui peccaverat sciens. Quod cum ei manifestatum esset, et divinitus denunciata vindicta, diluit pœnitendo peccatum. Sed tamen in hac similitudine stuprum tantummodo designatum est de ove vicini pauperis, de marito autem mulieris interempto, hoc est, de ipso paupere qui unam habebat ovem occiso, non est per similitudinem interrogatus David, ut in solum adulterium diceret sententiam damnationis suæ. Ex quo intelligitur quanta temperantia multas mulieres habuerit, quando de una in qua excessit modum, a se ipso puniri coactus est. Sed in isto

¹ 2 Reg. xviii, 33. — ² Id. xvi, 5 et seq.

viru immoderate hujus libidinis non permansio, sed transitus fuit: propterea etiam ab arguente Propheta ille illicitus appetitus hospes vocatus est. Non enim dixit eum regi suo, sed hospiti suo vicini pauperis ovem ad epulandum exhibuisse. At vero in ejus filio Salomone, non quasi hospes transitum habuit, sed regnum ista libido possedit: de quo Scriptura non tacuit, culpans eum fuisse amatorem mulierum. Cujus tamen initia desiderio sapientiae flagraverant; quam cum amore spiritali adeptus esset, amore carnali amisit¹.

CAPUT XXII.

Regula de Scripturae locis, ubi laudantur facta quaedam bonorum hodie moribus contraria.

XXXII. ERGO quanquam omnia vel pene omnia quae in Veteris Testamenti libris gesta continentur, non solum proprie, sed etiam figurate accipienda sint, tamen etiam illa quae proprie lector acceperit, si laudati sunt illi qui ea fecerunt, sed ea tamen abhorrent a consuetudine bonorum, qui post adventum Domini divina praecepta custodiunt, figuram ad intelligentiam referat; factum vero ipsum ad mores non transferat. Multa enim sunt, quae illo tempore officiose facta sunt, quae modo nisi libidiose fieri non possunt.

¹ 3 Reg. 11, 1; et 2 Paralip. 1, 10.

CAPUT XXIII.

Regula de locis, ubi magnorum virorum peccata referuntur.

XXXIII. SI qua vero peccata magnorum virorum legerit, tametsi aliquam in eis figuram rerum futurarum animadvertere atque indagare potuerit; rei tamen gestae proprietatem ad hunc usum assumat, ut se nequaquam recte factis suis jactare audeat, et prae sua justitia ceteros tanquam peccatores contemnat, cum videat tantorum virorum et cavendas tempestates, et flenda naufragia. Ad hoc enim etiam peccata illorum hominum scripta sunt, ut apostolica illa sententia ubique tremenda sit, qua ait: « Quapropter qui videtur stare, videat ne cadat¹. » Nulla enim fere pagina est sanctorum Librorum, in qua non sonet, quod Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.

CAPUT XXIV.

Ante omnia considerandum genus locutionis.

XXXIV. MAXIME itaque investigandum est utrum propria sit, an figurata locutio, quam intelligere conamur. Nam comperto quod figurata sit, adhibitis regulis rerum, quas in primo libro digessimus, facile est eam versare

¹ 1 Cor. 12.

omnibus modis, donec perveniamus ad sententiam veritatis, præsertim cum usus accesserit pietatis exercitatione roboratus. Invenimus autem utrum propria sit, an figurata locutio, illa intuentes quæ supra dicta sunt. Quod cum apparuerit, verba quibus continetur, aut a similibus rebus ducta invenientur, aut ab aliqua vicinitate attingentibus.

~~~~~

CAPUT XXV¹.

Idem verbum non idem significat ubique.

XXXV. SED quoniam multis modis res similes rebus apparent, non putemus esse præscriptum, ut quod in aliquo loco res aliqua per similitudinem significaverit, hoc eam semper significare credamus. Nam et in vituperatione fermentum posuit Dominus, cum diceret: « Cavete a fermento Phariseorum²; » et in laude cum diceret: « Simile est regum cælorum mulieri, quæ abscondit fermentum in tribus mensuris farinae, donec fermenta retur totum³. »

XXXVI. Hujus⁴ igitur varietatis observatio duas habet formas. Sic enim aliud atque aliud res quæque significant, ut aut contraria, aut tantummodo diversa significant. Contraria scilicet, cum alias in bono, alias in malo res eadem per similitudinem ponitur, sicut hoc est quod de fermento supra diximus. Tale est etiam quod leo significat Christum,

¹ Caput xxv in editis incipit ad hæc verba: *Quod cum apparuerit*, etc. Sicut et sequens ad hanc sententiam n. xxxvii: *Ubi autem*, etc. — ² Matth. xvi, 11. — ³ Luc. xiii, 21. — ⁴ Reliquum hujus libri, totumque librum quartum adject Augustinus, quando hoc opus suo ordine recognovit ex 2 Retract. c. iv.

ubi dicitur, « Vicit Leo de tribu Juda¹; » significat et diabolum, ubi scriptum est: « Adversarius vester diabolus » tanquam leorgiens circuit, quærens quem devoret². » Ita serpens in bono est, « Astuti ut serpentes³: » in malo autem, « Serpens Evam seduxit in astutia sua⁴. » In bono panis, « Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi⁵; » in malo, « Panes occultos libenter edite⁶: » sic et alia plurima. Et hæc quidem quæ commemoravi, minime dubiam significationem gerunt, quia exempli gratia commemorari non nisi manifesta debuerunt. Sunt autem quæ incertum sit, in quam partem accipi debeant, sicut, « Calix in manu Domini vini meri plenus est mixto⁷. » Incertum est enim, utrum iram Dei significet non usque ad novissimam pœnam, id est, usque ad facem; an potius gratiam Scripturarum a Judæis ad Gentes transeuntem, quia « Inclinavit ex hoc in hoc, » remanentibus apud Judæos observationibus, quas carnaliter sapiunt, quia « Fax ejus non est exinanita⁸. » Cum vero res eadem non in contraria, sed tantum in diversa significatione ponitur, illud est in exemplum, quod aqua et populum significat, sicut in Apocalypsi legimus⁹; et Spiritum sanctum, unde est illud, « Flumina aque vivæ fluent de ventre ejus¹⁰; » et si quid aliud atque aliud, pro locis in quibus ponitur, aqua significare intelligitur.

¹ Apoc. v, 5. — ² 1 Pet. v, 8. — ³ Matth. x, 16. — ⁴ 2 Cor. xi, 3. — ⁵ Joan. vi, 51. — ⁶ Prov. ix, 17. — ⁷ Psal. lxxv, 9. — ⁸ Ibid. — ⁹ Apoc. xvii, 15, et xix, 6. — ¹⁰ Joan. vii, 38.

CAPUT XXVI.

Obscura ex locis apertioribus explicanda.

XXXVII. Sic et aliæ res non singulæ, sed unaquæque earum, non solum duo aliqua diversa, sed etiam nonnunquam multa significat, pro loco sententiæ sicut posita reperitur. Ubi autem apertius ponuntur, ibi discendum est quomodo in locis intelligantur obscuris. Neque enim melius potest intelligi quod dictum est Deo: « Apprehende » arma et scutum, et exurge in adiutorium mihi¹, » quam ex illo loco ubi legitur: « Domine ut scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos². » Nec tamen ita ut jam ubicumque scutum pro aliquo monumento legerimus positum, non accipiamus nisi bonam voluntatem Dei. Dictum est enim et: « Scutum fidei, in quo possitis, inquit, omnes » sagittas maligni igitas extinguere³. » Nec rursus ideo debemus in armis huiusmodi spiritalibus scuto tantummodo fidem tribuere, cum alio loco etiam lorica dicta sit fidei: « Induti, inquit, loriceam fidei et charitatis⁴. »

CAPUT XXVII.

Eundem locum variè intelligi nihil prohibet.

XXXVIII. QUANDO autem ex eisdem Scripturæ verbis, non unum aliquid, sed duo vel plura sentiuntur, etiamsi

¹ Psa l. xxxiv, 2. — ² Id. v, 13. — ³ Eph. vi, 16. — ⁴ 1 Thess. v, 8.

latet quid senserit ille, qui scripsit, nihil periculi est, si quodlibet eorum congruere veritati ex aliis locis sanctarum Scripturarum doceri potest: id tamen eo conante, qui divina scrutatur Eloquia, ut ad voluntatem perveniatur auctoris, per quem Scripturam illam sanctus operatus est Spiritus; sive hoc assequatur, sive aliam sententiam de illis verbis, quæ fidei rectæ non refragatur, exculpat, testimonium habens a quocumque alio loco divinorum Eloquiorum. Ille quippe auctor in eisdem verbis, quæ intelligere volumus, et ipsam sententiam forsitan vidit; et certe Dei Spiritus, qui per eum hæc operatus est, etiam ipsam occurruram lectori vel auditori, sine dubitatione prævidit; imo ut occurreret, quia et ipsa est veritate subnixæ, providit. Nam quid in divinis Eloquiis largius et uberius potuit divinitus provideri, quam ut eadem verba pluribus intelligantur modis, quos alia non minus divina contestantia faciant approbari?

CAPUT XXVIII.

Locus incertus tutius per alios Scripturæ locos quam per rationem manifestatur.

XXXIX. Ubi autem talis sensus eruitur, cujus incertum certis sanctarum Scripturarum testimoniis non possit aperiri, restat ut ratione reddita manifestus appareat, etiamsi ille, cujus verba intelligere querimus, eum fortè non sensit. Sed hæc consuetudo periculosa est: per Scripturæ enim divinas multo tutius ambulatur, quas verbis translatis opacatas cum scrutari volumus, aut hoc inde exeat, quod non habeat controversiam; aut si habet, ex eadem

Scriptura ubiqueque inventis atque adhibitis testibus terminetur.

CAPUT XXIX.

Troporum cognitio necessaria.

XL. SCIANTE autem litterati, modis omnibus locutionis, quos grammatici greeco nomine tropos vocant, auctores nostros usos fuisse, et multiplicius atque copiosius, quam possunt existimare vel credere qui nesciunt eos, et in aliis ista didicerunt. Quos tamen tropos qui noverunt, agnoscunt in Litteris sanctis, eorumque scientia ad eas intelligendas aliquantum adjuvantur. Sed hic eos ignaris tradere non decet, ne artem grammaticam docere videamur. Extra sane ut discantur admonere, quamvis jam superius id adinuenerim, id est in secundo libro, ubi de linguarum necessaria cognitione disserui. Nam litteræ, a quibus ipsa grammatica nomen accepit, *τροπος* enim Græci litteras vocant, signa utique sunt sonorum ad articulatam vocem qua loquimur pertinentium. Istorum autem troporum non solum exempla, sicut omnium, sed quorundam etiam nomina in divinis Libris leguntur, sicut allegoria, ænigma, parabola. Quamvis pene omnes ii tropi, qui liberali dicuntur, arte cognosci, etiam in eorum reperiantur loquelis, qui nullos grammaticos audierunt, et eo quo vulgus utitur sermone contenti sunt. Quis enim non dicit, Sic flores: qui tropus metaphora vocatur. Quis non dicit piscinam etiam, quæ non habet pisces, nec facta est propter pisces, et tamen a piscibus nomen accepit? Qui tropus catachresis dicitur.

XLI. Longum est isto modo ceteros persequi; nam

usque ad illos pervenit vulgi locutio, qui propterea mirabiliores sunt, quia contra quam dicitur significant, sicuti est quæ appellatur ironia vel antiphrasis. Sed ironia pronuntiatione indicat quid velit intelligi, uti cum dicimus homini mala facienti: Res bonas facis: antiphrasis vero ut contraria significet, non voce pronuntiantis efficitur, sed aut verba habet sua, quorum origo e contrario est, sicut appellatur lucus, quod minime luceat; aut consuevit aliquid ita dici, quamvis dicatur etiam non e contrario, veluti cum quaerimus accipere quod ibi non est, et respondetur nobis, Abundat; aut adjunctis verbis facimus, ut a contrario intelligatur, quod loquimur, veluti si dicamus: Cave illum, quia bonus homo est. Et quis talia non dicit indoctus, nec omnino sciens qui sint, vel quid vocentur hi tropi? Quorum cognitio propterea Scripturarum ambiguitatibus dissolvendis est necessaria, quia cum sensus, ad proprietatem verborum si accipiatur, absurdus est, quaerendum est utique ne forte illo vel illo tropo dictum sit, quod non intelligimus; et sic pleraque inventa sunt, quæ latebant.

CAPUT XXX.

Regule Tichonii Donatistæ expenduntur.

XLII. TICHONITIS quidam qui contra Donatistas invictissime scripsit, cum fuerit Donatista, et illic invenitur absurdissimi cordis, ubi eos non omni ex parte relinquere voluit, fecit librum quem *Regularum* vocavit¹, quia in eo quasdam septem regulas executus est, quibus quasi

¹ Exat in Biblioth. Patr. tom. 15, edit. Colon. an. 1622, et in Lugdun. an. 1677, tom. 6.

clavibus divinarum Scripturarum aperiverunt occulta. Quarum primam ponit, *de Domino et ejus corpore*, secundam *de Domini corpore bipartito*, tertiam *de promissis et Lege*, quartam *de specie et genere*, quintam *de temporibus*, sextam *de recapitulatione*, septimam *de diabolo et ejus corpore*. Quæ quidem consideratæ, sicut ab illo aperiuntur, non parum adjuvant ad penetranda, quæ tecta sunt divinorum Eloquiorum: nec tamen omnia, quæ ita scripta sunt: ut non facile intelligantur, possunt his regulis inveniri, sed aliis modis pluribus, quos hoc numero septenario usque adeo non est iste complexus, ut idem ipse multa exponat obscura, in quibus harum regularum adhibet nullam, quoniam nec opus est. Neque enim aliquid illic tale versatur aut quæritur, sicut in Apocalypsi Joannis querit, quemadmodum intelligendi sint Angeli Ecclesiarum septem, quibus scribere jubetur², et ratiocinatur multipliciter, et ad hoc pervenit ut ipsos Angelos intelligamus Ecclesias. In qua copiosissima disputatione nihil istarum est regularum, et utique res illic obscurissima quæritur, quod exempli gratia satis dictum sit: nam colligere omnia, nimis longum et nimis operosum est, quæ ita obscura sunt in Scripturis canonicis, ut nihil istarum septem ibi requirendum sit.

XLIII. Iste autem cum has velut regulas commendaret, tantum eis tribuit, quasi omnia quæ in Lege, id est in divinis Libris obscure posita invenimus, his bene cognitis atque adhibitis intelligere valeamus. Ita quippe exorsus est eundem librum ut diceret. «Necessarium duxi ante omnia, » quæ mihi videntur, libellum *regularum* scribere, et » secretorum Legis veluti claves et luminaria fabricare. » Sunt enim quædam regulæ mysticæ, quæ universæ » Legis recessus obtinent, et veritatis thesauros aliquibus

¹ p. c. 1, 20.

» invisibiles visibiles faciunt. Quarum si ratio regularum » sine invidia, ut communicamus, accepta fuerit, clausa » quæque patefient, et obscura dilucidabuntur, ut quis » prophetiæ immensam sylvam perambulans, his regulis » quodam modo lucis tramitibus deductus ab errore de- » fendatur. » Hic sic dixisset: «Sunt enim quædam re- » gulæ mysticæ, quæ nonnullos Legis recessus obtinent, » aut certe, quæ Legis magnos recessus obtinent; » non autem quod ait: «Universæ Legis recessus:» neque dixisset: «Clausæ quæque patefient,» sed, «Clausæ » multa patefient,» verum dixisset; nec tam elaborato atque utili operi suo plus quam res ipsa postulando, in spem falsam lectorem ejus cognitoremque misisset. Quod ideo dicendum putavi, ut liber ipse et legatur a studiosis, quia plurimum adjuvat ad Scripturas intelligendas, et non de illo speret tantum quantum non habet. Caute sane legendus est, non solum propter quædam, in quibus ut homo erravit; sed maxime propter illa, quæ sicut Donatista hæreticus loquitur. Quid autem doceant vel admoncant istæ septem regulæ, breviter ostendam.

CAPUT XXXI.

Regula prima Tichonii.

XLIV. PRIMA *de Domino et ejus corpore* est, in qua scientes aliquando capitis et corporis, id est, Christi et Ecclesiæ unam personam nobis intuari (neque enim frustra dictum est fidelibus, «Ergo Abrahæ semen estis¹,» cum sit unum semen Abrahæ, quod est Christus), non hæsitemus quando a capite ad corpus, vel a corpore

¹ Gal. iii, 29.